

Тетяна Решетуха,
канд. наук із соціальних
комунікацій, доцент
доц. кафедри журналістики
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка,
reshtetyana@gmail.com

Оксана Кушнір,
канд. наук із соціальних
комунікацій, доцент,
доц. кафедри журналістики
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка,
oksana_kavun@tnpu.edu.ua

КЛІКБЕЙТ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ МЕДІАМАНІПУЛЯЦІЙ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ТЕРНОПІЛЬСЬКИХ ОНЛАЙН-ВИДАНЬ)

У дослідженні з'ясовано сутність поняття «клікбейт», обґрунтовано причини його використання й активного поширення в інтернет-просторі, розглянуто особливості клікбейту як маніпулятивної технології, виділено ознаки клікбейтних заголовків, найуживаніші засоби їх творення в тернопільських онлайн-виданнях.

Ключові слова: клікбейт, клікбейтні заголовки, маніпуляція, онлайн-видання.

Шалений темп поширення і споживання інформації зумовив зміни у виборі її джерел. За результатами опитування громадянської мережі «ОПОРА», проведеного Київським міжнародним інститутом соціології у травні 2022 року, респонденти найчастіше дізнаються новини з Інтернету. Зокрема, соціальні мережі використовують 76,6 % опитаних, інтернет, не включаючи соціальні мережі, – 61,2 %. Причому в соцмережах читають новини понад 92 % осіб віком від 18 до 39 років і 64 % віком від 40 до 69 років [4].

Сучасні реципієнти найчастіше обирають журналістські матеріали за заголовками, що є своєрідною захисною реакцією на інформаційне та психологічне перевантаження, яке характеризується «фрагментарною моделлю сприйняття інформації, де процес відображення об'єктів відбувається без заглибленого послідовного розмежування та поєднання, поверхнево й алогічно, зі швидким безсистемним переключенням» [8, с. 22].

Заголовок в інтернет-ЗМІ привертає увагу, подає інформацію, зацікавлює тощо. Щоб прочитати весь текст, потрібно перейти на відповідну інтернет-сторінку, що вимагає додаткових зусиль. Тож для багатьох інтернет-

користувачів така операція виявляється зайвою через нестачу часу чи відсутність потреби детальніше дізнатися про подію чи явище. В онлайн-просторі у 60–80 % випадках заголовки стає єдиною прочитаною інформацією [1, с. 77].

За даними Google Trends, слово *клікбейт* почало активно використовуватися з 2014 року [9]. Термін «клікбейт» походить від англійських слів *click* – «клацання мишкою» та *bait* – «наживка», «приманка», відтак клікбейтні заголовки створюються з метою привернення уваги реципієнта та заохочення його перейти за гіперпокликанням на певну веб-сторінку. Така адаптація журналістських текстів до технологічних викликів сучасності не мала б мати негативної конотації, проте подібна практика сприймається як щось негативне, а захоплення клікабельністю несе загрози як для журналістики, так і для аудиторії. Це спричинено тим, що матеріали з клікбейтними заголовками часто пропонують спрощену, спотворену, а подекуди й фейкову інформацію. Такі заголовки моделюються з основою на гіперболізації, інтризі, спотворенні інформації, страхах, чутках тощо. Часто у формулюваннях є слова «Шок!», «Сенсація», «Від вас приховували».

М. Ільяхов і Л. Саричева виокремили наступні ознаки клікбейтних заголовків: *терміновість* (заголовок закликає до негайного прочитання матеріалу), *сенсаційність і шок* (заголовок пропонує шокуючу і ексклюзивну інформацію, яка до цього не була відома), *інтрига* (заголовок навмисне не містить найважливішого, або його обривають на кульмінації, або приховують справжній сенс), *набивання ціни* (заголовок необґрунтовано обіцяє значну користь від прочитання матеріалу) [3]. У сучасних інтернет-виданнях клікбейтні заголовкові моделі можуть мати як усі перелічені характеристики, так і формуватися на основі однієї з них.

Моніторинг клікбейтних заголовків онлайн-ЗМІ дозволяє виокремити найуживаніші засоби їх творення. До мовних належать: *використання числівників, вказівних займенників; невиправдане вживання великої кількості розділових знаків* (багато знаків запитань, знаків оклику чи крапок); *незавершеність думки, неповне речення* (заголовок може обриватися на різних частинах, як правило, на найбільш цікавій інформації); *надлишок епітетів і навмисна гіперболізація* (вживання різних форм найвищого ступеня порівняння прикметників, емоційно-забарвленої лексики переважно з негативною конотацією); *використання фразеологізмів, прислів'їв, приказок, крилатих виразів*. До психологічних відносять *заклики до дії* (прочитати, подивитися, проголосувати, дізнатися, зайти на сайт, довідатися правду, переглянути фото, відео чи інфографіку); *нав'язливість; звернення на «ти»* (створює атмосферу довіри); *провокативність* (через формулювання, що здатні викликати дискусії та суперечки). До графічних зараховують *використання великих літер, різних шрифтів, виділення кольором* [1; 2; 7].

Регіональні інтернет-медіа активно практикують клікбейтні заголовкові формули з метою заохотити реципієнтів до активності. Аналіз фактів

клікбейту в заголовках тернопільських онлайн-видань дозволив виокремити найуживаніші засоби їх творення. Серед них:

- *використання числівників* («Втрачений зір повністю відновиться за 4 дні: ось рецепт», 25.11.2022 [10]; «Як вберегти себе від сезонних застуд: п'ять простих порад», 29.11.2022 [11]; «До уваги безробітних українців: названо топ-5 професій, де можна заробити 120 000 грн прямо в Україні», 22.11.2022 [10]);

- *незавершеність думки, неповне речення* («У Тернополі від сьогодні можуть припинити роботу шкіл і дитсадків: що сталося», 24.11.2022 [10]; «Кого можуть забронювати від призову: президент Зеленський підписав важливий закон», 24.11.2022 [10]; «Тернополянка знайшла у хлібі небезпечну для життя річ», 30.11.2022 [5]);

- *надлишок епітетів і навмисна гіперболізація* («“Самотня бабця замерзає”: в мережі інформують про шокуючий випадок в Бережанах», 25.11.2022 [10]; «“Українців чекає потрясіння, масштабний перерахунок виплат у грудні”: що станеться з валютою і пенсіями», 24.11.2022 [10]; «Відома ведуча розповіла, як лікарі у сусідній з Тернопільщиною області збирали по частинах 8-місячне немовля після російського обстрілу», 24.11.2022 [10]; «“Все зупиниться, буде хаос”: путінський генерал назвав наступну ціль для ракетних ударів по Україні», 28.11.2022 [10]);

- *заклики до дії* («“Треба терміново вимкнути ці прилади”: перелік техніки, яка може завдати лиха під час відключень електроенергії», 25.11.2022 [10]; «Нова небезпека для тернополян: на що потрібно зважати», 23.11.2022, [10]);

- *нав'язливість; звернення на «ти»* («“Бойлер і пральна машина згорять за мить, якщо цього не зробити”: коли відключення електроенергії дуже небезпечні», 27.11.2022 [10]; «Скандал на телебаченні: “ЛІКАРІ КАРДІОЛОГИ БРЕШУТЬ ТОБІ РОКАМИ! Шум у вухах та головний біль зникне за 7 тижнів! Цей спосіб лікування назавжди позбавить вас гіпертонії та зміцнить судини!”», 22.11.2022 [10]);

- *провокативність* («У Тернополі власники квартир з індивідуальним опаленням залишаються без тепла», 24.11.2022 [10]; «Українців попереджають про «найчорніші дні війни»: мільйони людей покинуть свої домівки», 22.11.2022 [10]).

Окрім цього, у тернопільських онлайн-медіа нами помічено специфічні засоби творення клікбейтових заголовків:

- *риторичні фігури* («Потрапити на залізничний вокзал тільки через шлагбаум: як гадаєте, для чого встановили?», 29.11.2022 [11]; «Можливі обстріли? «Укрзалізниця» скасувала частину поїздів до Тернополя», 09.05.2022 [6]; «В Україні масово зникає мобільний зв'язок»: що відбувається, і які області під найбільшою загрозою?», 24.11.2022 [10]);

- *апелювання до думки експертів чи псевдоекспертів* («“росія готує чергову масовану атаку, буде складно”: Зеленський повідомив про найближчі плани окупантів», 28.11.2022 [10]; «“Все зупиниться, буде хаос”: путінський

генерал назвав наступну ціль для ракетних ударів по Україні», 28.11.2022 [10]; «“Його постійно хтось витягує з того світу”»: астрологиня розповіла, коли може померти путін», 23.11.2022 [10]; «“Вже цього місяця – вирішальна битва”»: астролог попередив про серйозну небезпеку», [10]; «Холод, інфекції та психічні розлади: у ВООЗ оприлюднили невтішний прогноз на найближче майбутнє в Україні», 22.11.2022 [10]).

Предметний аналіз тернопільських онлайн-видань засвідчив активне використання клікбейтних заголовків переважно із залученням різних мовних засобів. Розмаїтість моделей клікбейту зумовлена прагненням регіональних ЗМІ до сенсаційності, збільшення аудиторії. Проте подібна практика не може слугувати виправданням для маніпуляції реципієнтами через заголовкові комплекси. Це часто призводить до порушення журналістських стандартів, коли заголовок перестає відображати зміст журналістського твору і стає свідомим перекрученням фактів.

Список літератури

1. Дацишин Х. Сучасний заголовок новин в українських інтернет-ЗМІ: між клікбейтом та інформативністю. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: журналістика*. 2021. № 2. С. 76–82. <https://doi.org/10.23939/sjs2021.02.076>.
2. Зайцева С. С. Функції заголовків у новинній інтернет-журналістиці як засіб інформування про наукові досягнення. *Innovative pathway for the development of modern philological sciences in Ukraine and EU countries* : Collective monograph. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2021. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-031-5-1>.
3. Гляхов М., Саричева Л. Пиши, скорочуй. Київ : ВООКСНЕФ, 2019. 439 с.
4. Медіаспоживання українців в умовах повномасштабної війни. Опитування ОПОРИ. URL: https://opora.ua/report/polit_ad/24068-mediaspozhyvannia-ukrayintsiv-v-umovakh-povnomasshtabnoyi-viini-opituvannia-opori?fbclid=IwAR0expAE9RvEMyB64VKJwv54HvmpJ8QfdEmNmnlbFsuFFlo-v7-fwlBT9jQ.
5. Місто: газета. URL: <https://gazeta-misto.te.ua/category/news/>.
6. Файне місто: Медійна/Новинна компанія. Тернопіль. URL: <https://fainemisto.tv/>
7. Шабаниця Д. Обережно, заголовок! Або що таке клікбейт? URL: <https://www.mediakrytyka.info/novi-tehnologii-media/oberezhno-zaholovok-abo-scho-take-klikbeyt.html>.
8. Шевченко В. Е. Форми візуалізації в сучасному журналі : монографія. К.: Видавець Паливода А. В., 2013. 340 с.
9. Trends.google.com. URL: <https://trends.google.com.ua/trends/explore?date=all&q=clickbait>.
10. 0352.ua. Сайт міста Тернополя. URL: <https://www.0352.ua/news>.
11. 20 хвилин. Тернопіль. URL: <https://te.20minut.ua/>.